

Slezská univerzita v Opavě – Filosoficko-přírodovědecká fakulta			
Fyzikální praktikum I – Mechanika a molekulová fyzika			
Jméno:	Ročník, obor: První	Vyučující:	Datum měření:
Akademický rok:	Název úlohy: Modul pružnosti v tahu		Datum odevzdání:
Číslo úlohy: 6			Hodnocení:

1. Cíl úlohy:

Určete modul pružnosti v tahu oceli a dřeva statickou a dynamickou metodou.

2. Teorie úlohy:

Působí – li na těleso síla a je – li zajištěno, že se pohybový stav tělesa nemění, nastává deformace tělesa. Tato deformace je buďto elastická nebo-li pružná (taková deformace je vratná), nebo plastická (obecně nevratná). V našem případě budeme uvažovat výhradně pružnou deformaci.

Napětí v tahu ν , které při působení síly v tělese vzniká, je definováno jako poměr kolmé složky síly ΔF k velikosti plochy ΔS , na níž síla působí:

$$\nu = \frac{\Delta F}{\Delta S}. \quad (1)$$

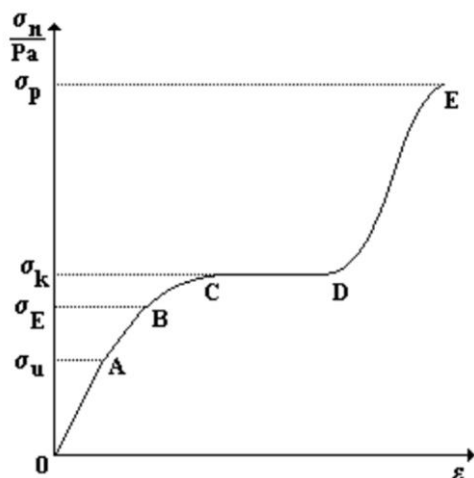
Jednotkou napětí je (stejně jako u tlaku) Pascal [Pa]. Relativní deformace tělesa ε , k níž působením síly dojde, je

$$\varepsilon = \frac{\Delta l}{l}, \quad (2)$$

kde l je příslušný lineární rozměr tělesa a Δl prodloužení.

Souvislost napětí ν a relativní deformace ε vyjadřuje **křivka deformace** (viz obr. 1, místo ν je použito σ), na níž je vynesena závislost

$$\nu = \nu(\varepsilon). \quad (3)$$

Obr. 1: Deformační křivka pro ocel.

(převzato z <http://fyzika.jreichl.com/main.article/view/632-krivka-deformace>)

Z obr. 1 vidíme, že část 0A je lineární (u oceli pro $\nu < 100$ MPa), je to oblast lineární deformace, pro ni platí Hookův zákon

$$\nu = E\varepsilon, \text{ nebo ve tvaru pro relativní deformaci } \varepsilon = \frac{1}{E} \cdot \nu, \quad (4)$$

veličina E se nazývá **modul pružnosti v tahu** (nebo též Youngův modul), jeho jednotkou je 1 Pascal. Hodnoty E většiny technických materiálů jsou v rozmezí 10^9 až 10^{12} Pa, pro ocel je přibližná hodnota $E = 2 \cdot 10^{11}$ Pa.

Metody měření E

1. Statická metoda

K měření bychom mohli vyjít přímo z definice E , avšak přesnější je *měření z průhybu* materiálu.

K měření modulu pružnosti E použijeme tyč obdélníkového průřezu $a \times b$. Představme si tuto tyč volně položenou na dva břity, kolmé na délku tyče. Vzdálenost břitů je l . Zatížíme – li tyč uprostřed mezi oběma břity silou F , kolmou na stranu b průřezu, tyč se prohne, o vzdálenost y . Lze odvodit, že průhyb tyče y je

$$y = \frac{1}{4} \cdot \frac{l^3 F}{a^3 b E}, \quad (5)$$

z čehož plyne

$$E = \frac{1}{4} \cdot \frac{l^3 F}{a^3 b y}. \quad (6)$$

Tuto rovnici dosazením $F = mg$ upravíme na tvar

$$E = \frac{1}{4} \cdot \frac{l^3 mg}{a^3 b y}, \quad (7)$$

kde m je hmotnost použitého závaží.

Změřením příčných rozměrů tyče a a b , vzdálenosti břitů l a průhybu tyče y při známé síle F tedy můžeme určit modul pružnosti E . Průhyb měříme hodinkovým indikátorem. Při posunutí měřicího kolíčku hodinkového indikátoru o 1 mm opíše jeho ručička úhel 360° . Kruhá stupnice je rozdělena na 100 dílků, proto posunutí ručičky o 1 dílek odpovídá posunu kolíku o 10^{-2} mm. Indikátorové hodinky upevníme tak, že při nezatížené tyči ukazují počáteční výchylku n_0 . Při zatěžování tyče se údaj hodinek mění na hodnotu n . Pro průhyb tyče pak platí $y = n - n_0$. Po provedení měření zkontrolujeme n_0 , hodnoty by se neměly lišit.

2. Dynamická metoda

Upevníme – li jeden konec tyče a druhý ponecháme volný, může tento volný konec při malých výchylkách vykonávat harmonické kmity. Pro dobu kmitu lze odvodit vztah

$$T = 2\pi \cdot \sqrt{\frac{l_1^3 m_r}{3EJ}} \quad (8)$$

V tomto vztahu E značí modul pružnosti v tahu materiálu, ze kterého je vetknutá tyč zhotovena, m_r značí redukovanou hmotnost volné části vetknuté tyče (hmotnost tyče redukovaná na její volný konec), l_1 značí celkovou délku tyče od místa vetknutí až k jejímu volnému konci, J značí kvadratický moment průřezu (moment setrvačnosti průřezu), pro který vzhledem k tvaru zkoumané tyče platí

$$J = \frac{1}{12} \cdot a^3 b, \quad (9)$$

kde a je rozměr tyče ve směru kmitů.

Redukovanou hmotnost tyče m_r nelze přímo měřit a proto ji ze vztahu (8) vyloučíme následujícím způsobem: na volný konec tyče připevníme pomocné těleso známé hmotnosti m_p tak, aby jeho těžiště připadalo na volný konec tyče. Doba kmitu se v důsledku změřené hmotnosti prodlouží na T_1 , pro kterou platí

$$T_1 = 2\pi \cdot \sqrt{\frac{l_1^3 \cdot (m_r + m_p)}{3EJ}} \quad (10)$$

Obě rovnice (8) a (10) umocníme a výsledky vzájemně odečteme. Jednoduchou úpravou pak obdržíme pro hledanou hodnotu modulu pružnosti v tahu E výraz

$$E = \frac{4\pi^2 m_p l_1^3}{3J \cdot (T_1^2 - T^2)} \quad (11)$$

Rovnici (11) převedeme s využitím rovnice (9) na výraz

$$E = \frac{16\pi^2 l_1^3 m_p}{a^3 b \cdot (T_1^2 - T^2)} \quad (12)$$

Stanovením jednotlivých parametrů na pravé straně rovnice (12) lze modul pružnosti v tahu vypočítat.

Použité měřicí přístroje a pomůcky

- Hodinový indikátor
- Stolní váhy
- Posuvné měřítko
- Stopky
- Svinovací metr

Postup měření

Nejlépe napište vlastní, pro ostatní např. :

- 1) Nejprve jsem posuvným měřítkem změřil oba rozměry (a , b) ocelové tyče.

- 2) Dále jsem změřil svinovacím metrem vzdálenost l_1 pro statickou metodu.
- 3) Poté jsem určil hmotnosti obou závaží m_1 a m_2 .
- 4) Provedl jsem měření průhybu tyče pro zatížení závažími m_1 a m_2 .
- 5) Potom tyč upevnil do zařízení na stěně a změřil délku tyče l_2 pro dynamickou metodu.
- 6) Změřil jsem dobu kmitu pro dynamickou metodu bez připevněného závaží a s připevněným závažím ($m_1 + m_2$).
- 7) Statickou a dynamickou metodou jsem vypočítal E pro ocelovou tyč.
- 8) Statickou metodou jsem obdobně vypočítal E pro dřevěnou tyč.